

ТАКСОНОМІЧНИЙ СКЛАД ТА ПОШИРЕННЯ ПАПОРОТЕПОДІБНИХ НА КРИВОРІЖЖІ

А.С. Деркач

студентка природничого факультету

Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»

Вступ. На сьогоднішній день набуває особливої актуальності проблема вивчення та охорони біорізноманіття в зв'язку з дедалі зростаючим антропогенним впливом на природні і напівприродні екосистеми Криворіжжя. Зокрема зазнають значної деградації лісові, водні та петрофітні, які є основними місцеперебуваннями для папоротеподібних флори регіону.

Тому, важливість і необхідність проведення вивчення папоротеподібних природної флори Криворіжжя не викликають сумнівів, оскільки отримані результати дозволять вирішити не тільки суто наукові питання в таксономії, географії і екології рослин, але і значно поліпшити ефективність зберігання генофонду папоротей в регіоні [5, 7].

Мета: дослідити таксономічний склад та поширеність папоротеподібних на Криворіжжі.

Об'єкт та методи дослідження. Наші дослідження були проведені на Криворіжжі, центром якого є місто Кривий Ріг. Населення міста близько 651 тис. мешканців. Великий індустріальний та культурний центр України. Місто розташоване у степовій зоні України, на злитті річок Інгулець і Саксагань, які входять до басейну Дніпра. Криворізький регіон належить до атлантико-континентальної європейської недостатньо вологої, теплої області помірної кліматичної зони. Кількість атмосферних опадів 400–450 мм/рік (з максимумом на початку літа). Загалом, умови Криворіжжя за відношенням до папоротеподібних є не сприятливими, проте папороті знаходять затінені та вологі місця і оселяються там [2]. При проведенні досліджень були використані такі методи дослідження, як системний аналіз наукової літератури, синтез, порівняння, умовивід.

Результати та їх обговорення. Відділ Папоротеподібні (*Polypodiophyta*) відноситься до найдавнішої таксономічної групи рослин, відомої з девонського періоду. Розквіту вони досягли в кінці палеозойської початку мезозойської ери, коли були представлені великою різноманітністю життєвих форм та видів і поширені на всіх континентах земної кулі. В тілі папоротей розрізняють корінь, стебло і листок. Первинний корінь відмирає на ранніх стадіях розвитку і його замінюють додаткові корені.

Сучасні папоротеподібні - одні з не багатьох найдавніших рослин, зберегли значну різноманітність, в порівнянні з тим, що було в минулому. Папороті сильно відрізняються за розмірами, життєвими формами, життєвими циклами, за особливостями будови та іншими особливостями. Всі структурні і функціональні зміни, що відбуваються в тілі папороті в еволюції, підкорюються забезпеченню оптимальних умов для утворення спор і їх захисту в процесах розвитку, розсіювання та проростання.

Папороті це найбільша група спорових рослин: існує близько 300 родів і понад 10 000 видів папоротей. Проведений аналіз показав, що в межах України природно поширені 54 види, які відносяться до 25 родів та 15 родин. При цьому найбільш насиченими є родина Безщитникові (*Athyriaceae*) – містить 3 роди та 7 видів та родина Аспленеві (*Aspleniaceae*) – містить 3 роди та 12 видів. Серед родів провідними за кількістю видів слід назвати рід Аспленій (*Asplenium*) — 9 видів. Також слід відзначити, що поширення папоротеподібних з географічної точки зору це Полісся, Карпати та Крим. В степу та лісостепу зустрічається рідко. З екологічної точки зору папоротеподібні в межах України поширюються у вологих місцях хвойних лісів, поблизу водойм, в розщелинах скель [1].

Слід зазначити, що за даними В.В. Тарасова [4] в межах Дніпропетровської області природно поширено 18 видів папоротеподібних (таблиця). В той час як, в межах Правобережного степового Придніпров'я [3] зустрічається лише 13 видів папоротеподібних, Криворіжжя – 8 видів папоротеподібних [5, 6]. У порівнянні з видовим складом України, кількість папоротей на Криворіжжі значно зменшується, це пов'язано з посушливим кліматом. Екотоп папоротей на Криворіжжі—природні відслонення скель.

Присутність у флорі міста переважно бореально-неморальних видів папоротей свідчить про поширення тут у минулому байрачних лісів. Проте в наш час про це нагадують лише зарості лісових чагарників по схилах деяких балок та окремі представники лісової флори, які знайшли притулок під їх наметом. На нашу думку, в Криворізькому регіоні найбільш поширені такі види Пухирник ломкий (*Cystopteris fragilis* (L.) Bernh.), Багатоніжка звичайна (*Polypodium vulgare* L.), Щитник чоловічий (*Driopteris filix-mas* (L.) Schott).

Таблиця. Таксономічний склад та поширення папоротей в Криворізькому регіоні

№	Вид	Дніпропетровська обл.[4]	ПСП [3]	Криворіжжя [5, 6]
1	Асплений волосовидний <i>Asplenium trichomanes</i> L.	+	+	+
2	Асплений муровий <i>Asplenium ruta-muraria</i> L.	+	+	+
3	Асплений північний <i>Asplenium adiantum-nigrum</i> L.	+	+	+
4	Багатоніжка звичайна <i>Polypodium vulgare</i> L.	+	+	+
5	Багаторядник пипуватий <i>Polystichum aculeatum</i> (L.) Roth.	+	-	-
6	Безщитник жіночий <i>Athyrium filix-femina</i> (L.) Roth.	+	+	-
7	Вудсія альпійська <i>Woodsia alpine femina</i> (L.) A. Gray.	+	-	-
8	Вужачка звичайна <i>Ophioglossum vulgatum</i> (L.)	+	-	-
9	Голокучник дубовий <i>Gymnocarpium dryopteris</i> (L.) Newm.	+	+	+
10	Ключ-трава <i>Botrychium lunaria</i> (L.) Sw.	+	-	-
11	Орляк звичайний <i>Pteridium aquilinum</i> (L.) Kuhn	+	-	-
12	Пухирник ломкий <i>Cystopteris fragilis</i> (L.) Bernh.	+	+	+
13	Сальвінія плаваюча <i>Salvinia natans</i> (L.) All.	+	+	-
14	Страусове перо звичайне <i>Struthiopteris filicastrum</i> All.	+	-	-
15	Теліптеріс болотний <i>Thelypteris palustris</i> Schott	+	+	-
16	Щитник гребенястий <i>Driopteris cristata</i> (L.) A. Gray.	+	+	-
17	Щитник чоловічий <i>Driopteris filix-mas</i> (L.) Schott	+	+	+
18	Щитник шартрський <i>Driopteris carthusiana</i> (Vill.) H.P. Fuchs	+	+	+

Псп – Правобережне степове Придніпров'я.

Природним і найефективнішим методом збереження папоротеподібних визнано метод охорони через створення розгалуженої мережі об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ), де зникаючі і рідкісні види розвиваються в оптимальних умовах. На жаль нерациональне природокористування, повне антропогенне освоєння території як Дніпропетровщини в цілому, так і Криворіжжя зокрема, поставили під загрозу знищення власне природних екосистем, які відіграють важливу роль у стабілізації ландшафтів, збереженні й відродженні генофонду та біологічної різноманітності.

Висновки. На території України природно зростають 54 види папоротей, які відносяться до 25 родів та 15 родин.

Провідними є: родина Безщитникові (*Athyriaceae*) та рід Аспленій (*Asplenium* L.). Природні умови Криворіжжя є малосприятливими для росту та розвитку папоротеподібних.

Лише на окремих ділянках регіону можливе поширення папоротеподібних, за умов наявності вологи та зниження впливу сонця. Тому в межах Криворізького регіону за літературними даними зустрічається 18 видів папоротеподібних. Екоотп папоротей на Криворіжжі – природні відслонення скель.

З метою збереження та відновлення папоротеподібних на нашу думку доцільно впровадити такі заходи: провести детальну інвентаризацію потенційних місцезростань папоротеподібних, скласти перелік папоротеподібних в межах потенційних місцезростань за результатом власних досліджень, спробувати провести ренатуралізацію папоротеподібних в природних місцезростаннях використовуючи природні колекції.

Висловлюю подяку кандидату біологічних наук, доценту кафедри ботаніки та екології КПД ДВНЗ «КНУ» Савоську В.М. за науково-методичну допомогу.

Список використаної літератури

1. Доброчаева Д.Н. Определитель высших растений Украины / Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин и др. – К.: Наукова думка, 1987. – 543 с.
2. Казаков В.Л. Фізична географія Криворіжжя / В.Л. Казаков. – Кривий Ріг: ТОВ «Центр-Принт», 2012. – 262 с.
3. Кучеревський В.В. Конспект флори правобережного степового Придніпров'я / В.В. Кучеревський. – К.: Проспект, 2004. – 291 с.
4. Тарасов В.В. Флора Дніпропетровської та Запорізької областей / В. В. Тарасов. – Дніпропетровськ: ДНУ, – 2005. – 275с.
5. Трайтак Д.І. Поширення папоротей в околицях м.Кривого Рогу / Д.І. Трайтак // Щорічник Українського ботанічного товариства. – Київ: Видавництво академії наук Української РСР, 1960. – С.63-64.
6. Ярков С.В. Рослинність Криворіжжя та її дослідження. Територія та практика регіонального географічного краєзнавства / С. В.Ярков. – Тернопіль: ТДПУ, 2002. – С. 45-54.